

Bc. Kateřina HÁJKOVÁ, *Soudní agenda městečka Křižanova v 17. a 18. století* (diplomová práce Ústavu archivnictví a pomocných věd historických Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích), České Budějovice 2015, 86 s. včetně příloh.

Posudek oponenta diplomové práce

V diplomové práci, kterou Bc. Kateřina Hájková nazvala *Soudní agenda městečka Křižanova v 17. a 18. století*, se zaměřila na zkoumání trestněprávní a hrdelní jurisdikce, kterou toto západomoravské poddanské město vykonávalo asi již od středověku nebo od raného novověku (v práci neupřesněno) až do počátku druhé poloviny 18. století. Vzhledem k obsahu práce by bylo vhodné, kdyby mu odpovídal její titul (i v zadání se hovoří o trestní a hrdelní agendě a nikoli obecně o soudní), neboť „soudní agenda“ zahrnovala také agendu civilní, spornou a nespornou, o nichž práce nepojednává. Bohužel určitá metodologická nejistota a nevyváženost a formulační nepřesnost se v této práci projevuje i na jiných místech.

Vnitřní členění (viz obsah na s. 7) je vzhledem ke zvolenému tématu logické. Poněkud zavádějící je pouze konstatování v úvodu, že bude přiblíženo fungování raně novověkých moravských hrdelních **soudů** (s. 8), které nejsou specifikovány (zda v městech zeměpanských nebo poddanských, což byl v moravských poměrech významný rozdíl), a navíc se celá práce věnuje pouze jedinému z nich, v Křižanově. Pokud se v úvodu v konkrétních souvislostech bez uvedení data zmiňuje apelační soud (s. 13), považuji za nezbytné uvést, o který jde: zda o pražský anebo brněnský, zřízený nově pro Moravu v roce 1753, neboť tato skutečnost je pro studovanou problematiku podstatná.

Ke kompilativně pojaté kapitole o vývoji křižanovského panství a velkostatku mám pouze dvě připomínky. Ve studiích z dějin správy je z metodologického hlediska potřeba rozlišovat mezi správním centrem, jehož správní kompetence a soudní pravomoc je v českých zemích zpravidla primární (v tomto konkrétním případě připadala křižanovské vrchnosti a v nejvyšší instanci panovníkovi), a správní periferií (což byl Křižanov se svým hrdelním soudem), jejíž kompetence a pravomoci jsou obvykle sekundární čili odvozené. Pak by mnohem větší smysl dávaly informace o proměnách soudního obvodu křižanovského hrdelního soudu (s. 18–22) souvisejících se změnami v rozloze velkostatku. Soudní obvod (tj. dosah soudní pravomoci a hrdelní jurisdikce) tohoto soudu je v práci navíc mylně označován jako

„právní okruh“, což je odlišný termín a jeho obsahu v souvislosti s hrdelním soudem v Křižanově neodpovídá nic. Ostatně autorka hned v následující kapitole píše o dovolávání se v hrdelních kauzách k soudu města Brna, což můj názor jen potvrzuje. Druhá připomínka se týká podkapitoly „1.3 Práva městečka Křižanova“. To, co autorka popisuje, nejsou „práva“ (jimiž se v městském prostředí už od středověku rozumí tzv. městské zřízení čili ucelený systém svobod, výsad, oprávnění a milostí). Shrnuje pouze jednotlivé výsady, což má z hlediska správní i právní historie opět naprosto rozdílný význam. Doporučovala bych alespoň nahlédnout do dnes již klasické práce J. Kejře *Vznik městského zřízení v českých zemích*, kde se tyto nuance velmi fundovaně řeší. Autorku bych ráda požádala v rámci obhajoby o podrobnější charakteristiku pramene označeného jako „rolní kniha“ z roku 1682 (s. 17), což je z hlediska klasifikace knih užívaných městskými úřady termín, který volá po bližším vysvětlení.

Ke kapitole o moravském soudnictví v pobělohorské době, která má rovněž charakter kompilace, mám několik připomínek. Za prvé k metodologii: chybí jakákoli zmínka o (v právních dějinách i správní historii) běžně užívaných základních kritériích pro posuzování soudů – o jejich osobní, územní a věcné kompetenci a o rozsahu pravomoci (všeobecná, speciální), stejně jako o dělení soudů na řádné a mimořádné, případně stavovské, zeměpanské a ostatní, což je v novověku nezbytné. Na základě tohoto členění lze strukturu soudů na jakémkoli území popsat stručně, jasně, výstižně a přehledně, aniž by bylo třeba se zamotávat do nepodložených informací, překonaných klišé nebo špatně pochopených tvrzení z literatury.

Nyní k připomínkám věcným. Do „základní struktury soudů“ (s. 25) přibyl na Moravě v pobělohorské době tzv. moravský královský tribunál zřízený v Brně v roce 1636, který je v celé práci zmíněn pouze jedinkrát a jaksi „mimochodem“ (s. 31). Přitom už sám název této instituce – tribunál – evokuje, o co se jednalo. Ve zřizovací listině je charakterizován přímo jako „nejvyšší politický a soudní úřad na Moravě“, což byl důvod, proč byl do jeho čela jako prezident postaven moravský zemský hejtman, který měl již od středověku řadu kompetencí v politické správě země i v soudnictví. O agendách, které tribunál pravidelně řešil, pojednává podrobně V. Vašků (*Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636 až 1749*, Brno 1969 a též, *Nejstarší radní protokol moravského tribunálu (k otázce vztahu mezi úředními knihami a aktovým materiálem)*, SAP 16, 1966).

Apelačnímu soudu (s. 25) se říkalo mimo jiné i apelační komora a jeho kompetence na Moravě byly okleštěné (s. 26) právě díky existenci moravského královského tribunálu, který autorka nebere v potaz. Nejvyšší soudní místo (Die Oberste Justizstelle; s. 25) soudnictví v

monarchii řídilo od roku 1749, kdy byla zrušena Česká dvorská kancelář i moravský královský tribunál a jejich soudní agenda přešla právě tam. V roce 1763 (nikoli 1762) pak nejvyšší soudní místo obdrželo panovnickou instrukci, která jeho kompetence ještě rozšířila. K tomu např. F. Walter, *Die Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung in der Zeit Maria Theresias*, Wien 1938; nejnověji k těmto otázkám Z. Sviták, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*, Brno 2011, zejm. s. 70–72 (v práci ani jeden z nich není citován).

Purkrabský soud (s. 26) na Moravě nepůsobil, neboť jeho územní pravomoc se vztahovala pouze na Čechy a věcná pravomoc na spory o smlouvy a dluhopisy, takže s trestním a hrdelním soudnictvím neměl nic společného, maximálně se spory civilními (K. Malý a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1997). Není mi jasné, proč jsou mezi ryze světskými soudy uvedeny soudy církevní (s. 27), jejichž organizace, kompetence i jurisdikce měly zcela jinou bázi. Organizace hrdelních tribunálů podle tzv. „*Josephiny*“ (s. 27) se v případě městských soudů vztahovala pouze na soudy královských privilegovaných měst (K. Schelle), tj. na Moravě (vrchní) soud v Brně, k němuž se z Křižanova dovolávali, a v Olomouci. Ostatně celoplošné zavedení těchto zásad do praxe je dodnes považováno za sporné (srov. např. K. Gutkas, *Österreichs Städte zwischen Türkenkriegen und staatlichem Absolutismus*, in: *Städtewesen und Merkantilismus in Mitteleuropa*, Köln – Wien 1983), což byl také jeden z důvodů k vydání tzv. „*Theresiany*“ (s. 28). V rámci obhajoby by diplomantka měla objasnit, jaké byly další závažné důvody pro vydání tohoto a dalších trestních zákoníků, protože v práci to nezmiňuje, ačkoli měly tyto normy zásadní dopad právě na hrdelní soud v poddanském městečku Křižanově.

O podkapitole věnované hrdelnímu soudnictví na Moravě (s. 29–31) lze bohužel říci, že je nepřesných a zkreslujících tvrzení plná, proto se omezím pouze na některá z nich. Z vyjádření v textu se zdá, že si autorka plete pojmy městské právo a hrdelní právo (s. 29), neboť trestání zjevných škůdců městské obce patřilo mezi nezadatelná práva místní správy (jak jinak by mohla v obvodu města udržovat veřejnou bezpečnost a pořádek?) a nemělo s udílením všeobecné hrdelní jurisdikce nic společného. Ta se poprvé objevuje v soudních privilegiích a kupních smlouvách na rychty v českých královských městech vydávaných českými králi od počátku 14. století. Hrdelní jurisdikci nebylo možné „získat“ (s. 29), neboť byla zásadně „udělována“ formou panovnické milosti ve prospěch místní vrchnosti. Teprve ta ji pak mohla na svém panství delegovat dále.

Značný rozdíl je také mezi právními termíny „odvolání“ (= opravný prostředek proti zpochybnovanému rozsudku) a „dovolání“ (= právní naučení, právní rozklad), s nimiž autorka pracuje značně svévolně (s. 30). Tvrzení, že města, která se přestala dovolávat k vrchním městským soudům, si vytvořila svůj vlastní právní okruh (s. 30), je nepřesné a navíc je jen jedním z panujících názorů. Zřízení apelačního soudu v roce 1548 není vhodné bagatelizovat, neboť jeho kompetence se vztahovala na území celé České koruny (s. 30–31), což potvrzují i popsané zásahy Leopolda I. Význam této instituce dosvědčuje i rok 1753 a nový apelační soud pro Moravu. Apelační soud totiž znamenal především postupný přechod k modernějšímu více instančnímu soudnictví, což v práci není ani naznačeno (srov. např. K. Adamová, *Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651*, Praha, 1975; případně studie V. Zdeňka o apelačním soudě z let 1933 a 1948). K popisu tzv. první a druhé restrikce hrdelních soudů (s. 31) se raději nevyjadřuji, a stejně tak i k popisu soudní reformy z let 1849–1850 (tamtéž).

Po přečtení prvních jedenatřiceti stran náhle na čtenáře práce čeká velice příjemný šok, když se autorka dostane z teoretické oblasti, stojící bohužel na zcela chatrných základech, ke konkrétním problémům. Ty řeší ve třetí kapitole věnované křižanovskému hrdelnímu soudu (s. 32–36) a ve čtvrté kapitole pojednávající o konkrétních případech, které se u něj ve studovaném období řešily (s. 37–66), jež řadí do kratších podkapitol podle druhu trestní či hrdelní kauzy.

Ve třetí kapitole by bylo vhodné specifikovat obsah korespondence (s. 32) vedené mezi Křižanovem a Brnem, stejně i „komise na křižanovské faře“ (s. 33).

Ke čtvrté kapitole mám pouze jedinou poznámku nebo spíše doporučení, a to k podkapitole o kauze faráře Bartoloměje Nedovaleného (s. 55–66). Trestní provinění duchovních sice spadalo pod soudní jurisdikci olomoucké biskupské konzistoře, ale jak konstatuje R. Zuber v prvním dílu svých *Osudů moravské církve v 18. století*, konzistoř byla značně vázána stanoviskem patrona čili místní vrchnosti. Pokud se patronát neodhodlal ke spolupráci, byly možnosti konzistoře velmi omezené, neboť vlastní potrestání bylo ve světské kompetenci. Aby bylo možné zaujmout k této kauze skutečně fundované stanovisko, musela by autorka prostudovat vedle pramenů křižanovské soudní proveniencie minimálně akta olomoucké konzistoře, případně moravského královského tribunálu (tzv. sentence vydávané tribunálním registrátorem) anebo soudní akta české dvorské kanceláře a dalších centrálních úřadů. Pak by bylo možné bez jednostranného pohledu zhodnotit postoj komisí vysílaných konzistoři i konzistoře samé k tomuto jistě velmi dehonestujícímu případu.

Práce obsahuje nezbytné náležitosti jako seznam pramenů a literatury, seznam příloh a obrazové přílohy.

Co říci závěrem? Diplomová práce Bc. Kateřiny Hájkové naplnila zadání. Jde však o práci velice nevyrovnanou. Teoretické podklady, na nichž by měla stavět v prakticky pojaté části, jsou velice diskutabilní. Naproti tomu druhá část práce, která vychází z konkrétních archivních pramenů, je zpracována velmi dobře, pečlivě a instruktivně. Na základě těchto konstatování tedy práci sice doporučuji k obhajobě, ale navrhuji hodnocení stupněm **d o b ř e**.

Pelhřimov 11. ledna 2016

Mgr. Lenka Martínková, Ph.D.
Martínková